ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠ' ΑΚΡΟΑΤΗΡΙΟΥ ΣΥΖΗΤΗΣΗ
στην υπόθεση C-312/89 *

I — Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία

1. Δυνάμει των άρθρων L.221-2, L.221-4 και L.221-5 του ισχύοντος στο έδαφος της Γαλλικής Δημοκρατίας Εργατικού Κώδικα, η άπαξ της εβδομάδος ανάπαυση των μισθωτών, ελαχίστης διαρκείας 24 συνεχών ωρών, πρέπει να χορηγείται την Κυριακή.

2. Ο κανόνας αυτός έχει πολλές εξαιρέσεις, οι οποίες περιλαμβάνονται στα άρθρα L.221-5-1 επ. του ίδιου κώδικα και κατατάσσονται σε τρεις κύριες κατηγορίες:

— εγκαταστάσεις υπαγόμενες σε μερικούς περιοριστικώς αναφερόμενους τομείς, όπως εστιατόρια, καπνοπωλεία, ανθοπωλεία, ξενοδοχεία, βιομηχανίες χρησιμοποιούσες υλικά ταχείας αλλοιώσεως κ.λπ. (στην κατηγορία αυτή πρέπει επίσης να καταταγούν ορισμένα καταστήματα λιανικής πωλήσεως τροφίμων)·

— βιομηχανικές επιχειρήσεις ανήκουσες σε τομέα ως προς τον οποίο έχει με συλλογική σύμβαση προβλεφθεί παρέκκλιση από τον κανόνα της κυριακάτικης αναπαύσεως·

— επιχειρήσεις στις οποίες έχει παρασχεθεί σχετική άδεια του νομάρχη λόγω του γεγονότος ότι η ταυτόχρονη ανάπαυση την Κυριακή ολόκληρου του προσωπικού μιας εγκαταστάσεως θα ήταν επιζήμια για το κοινό ή θα διακύβευε την ομαλή λειτουργία της εγκαταστάσεως αυτής.

3. Προσάπτοντας στις εταιρίες SIDEF-Conforama, Arts et meubles και JIMA ότι λειτουργούν τα καταστήματά τους την Κυριακή και απασχολούν την ημέρα αυτή το προσωπικό τους, η Union départementale des syndicats CGT de l'Aisne υπέβαλε στο tribunal de grande instance de Saint-Quentin αίτηση λήψεως ασφαλιστικών μέτρων προκειμένου να απαγορευθεί στις καθών εταιρίες να λειτουργούν τα καταστήματά τους την Κυριακή και αυτό υπό την απειλή επιβολής χρηματικής ποινής.

4. Ο Πρόεδρος του tribunal de grande instance de Saint-Quentin, δικάζοντας κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, εξέδωσε, στις 5 Οκτωβρίου 1989, Διάταξη με την οποία υπέβαλε στο Δικαστήριο τα εξής δύο προδικαστικά ερωτήματα:

« Εφαρμόζεται η έννοια του " μέτρου ισοδυνάμου αποτελέσματος " προς ποσοτικό περιορισμό επί των εισαγωγών του άρθρου 30 της Συνθήκης επί διατάξεως γενικής εφαρμογής έχουσας ως αποτέλεσμα την απαγόρευση της απασχολήσεως μισθωτών την Κυριακή ιδίως σε τομέα δραστηριοτήτων όπως αυτός της πωλήσεως επίπλων στο κοινό, όταν:

— αυτός ο τομέας δραστηριοτήτων αφορά κυρίως προϊόντα εισαγωγής προερχόμενα ιδίως από χώρες της ΕΟΚ·

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

— σημαντικό μέρος του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων αυτού του τομέα δραστηριοτήτων πραγματοποιείται την Κυριακή, όταν οι εν λόγω επιχειρήσεις, με δική τους πρωτοβουλία, παραβιάζουν τις διατάξεις του εσωτερικού δικαίου,

— η μη λειτουργία των καταστημάτων την Κυριακή μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση του πραγματοποιουμένου κύκλου εργασιών και, κατά συνέπεια, του όγκου των εισαγωγών που προέρχονται από χώρες της Κοινότητας·

— τέλος, η υποχρέωση της άπαξ της εβδομάδος αναπαύσεως των μισθωτών την Κυριακή δεν υφίσταται σε όλα τα κράτη μέλη;

Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, είναι δυνατόν τα χαρακτηριστικά του σχετικού τομέα δραστηριοτήτων να θεωρηθούν ότι ανταποκρίνονται στα κριτήρια που θέτει το άρθρο 36 της Συνθήκης; »

5. Η Διάταξη περί παραπομπής πρωτοκολλήθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 11 Οκτωβρίου 1989.

6. Σύμφωνα με το άρθρο 20 του Πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις η αιτούσα της κύριας δίκης, εκπροσωπούμενη από τον Khelfat, δικηγόρο Saint-Quentin, και τους A. Lyon-Caen, F. Fabiani και L. Liard, δικηγόρους παρά τω Conseil d'Etat και τω Cour de cassation, η καθής SIDEF-Conforama, εκπροσωπούμενη από τον M. Distel, δικηγόρο Παρισιού, η Κυβέρνηση της Γαλλικής Δημοκρατίας, εκπροσωπούμενη από την E. Belliard και τον G. de Bergues, και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον νομικό της σύμβουλο R. Wainwright και τον H. Lehman.

7. Το Δικαστήριο, κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή και μετ' ακρόαση του γενικού εισαγγελέα, αποφάσισε να προχωρήσει στην προφορική διαδικασία χωρίς προηγούμενη διεξαγωγή αποδείξεων.

II — Γραπτές παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο

1. Η *αιτούσα* φρονεί ότι υφίσταται μεγάλη ομοιότητα μεταξύ της υπό κρίση υποθέσεως και της υποθέσεως C-145/88, Torfaen Borough Council. Υπενθυμίζει ότι με την απόφασή του της 23ης Νοεμβρίου 1989, C-145/88, Torfaen Borough Council (Συλλογή 1989, σ. 3851), το Δικαστήριο έκρινε ότι οι εθνικές κανονιστικές ρυθμίσεις σχετικά με τα ωράρια λειτουργίας των καταστημάτων λιανικής πωλήσεως αποσκοπούν στη διασφάλιση μιας κατανομής των ωρών εργασίας και αναπαύσεως η οποία να είναι προσαρμοσμένη στις εθνικές ή τοπικές κοινωνικοπολιτιστικές ιδιομορφίες, των οποίων η εκτίμηση εναπόκειται, στην παρούσα φάση εξελίξεως του κοινοτικού δικαίου, στα κράτη μέλη. Κατά την αιτούσα, το Δικαστήριο, με την απόφασή του αυτή, αναγνώρισε ότι οι ρυθμίσεις αυτές δεν επηρεάζουν τα εμπορικά ρεύματα μεταξύ κρατών μελών και ότι στα εθνικά δικαστήρια εναπόκειται η εκτίμηση του αν τα αποτελέσματα των ρυθμίσεων αυτών υπερβαίνουν τα όρια των αποτελεσμάτων που προσιδιάζουν στις εμπορικές ρυθμίσεις σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων.

Κατόπιν των ανωτέρω, η αιτούσα θεωρεί ότι το Δικαστήριο έχει ήδη απαντήσει, με την απόφασή του αυτή της 23ης Νοεμβρίου 1989, στα προδικαστικά ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου και ότι, επομένως, ουδείς λόγος συντρέχει για να αποφανθεί εκ νέου επί του προβλήματος αυτού.

Η αιτούσα ζητεί από το Δικαστήριο:

— να αποφανθεί ότι παρέλκει η έκδοση αποφάσεως επί των υποβληθέντων προδικαστικών ερωτημάτων στα οποία το Δικαστήριο έχει ήδη δώσει απάντηση με την προαναφερθείσα απόφασή του της 23ης Νοεμβρίου 1989·

— επικουρικώς να αποφανθεί ότι:

« Το άρθρο 30 της Συνθήκης πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η απαγόρευση που προβλέπει δεν εφαρμόζεται επί εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως η οποία απαγορεύει σε καταστήματα λιανικής πωλήσεως να λειτουργούν την Κυριακή, εφόσον τα περιοριστικά αποτελέσματα επί του κοινοτικού εμπορίου που μπορεί ενδεχομένως να προκύπτουν απ' αυτές δεν υπερβαίνουν το πλαίσιο των αποτελεσμάτων που προσιδιάζουν σε μια ρύθμιση του είδους αυτού. »

2. Οι *καθών* ισχυρίζονται ότι, στην απόφαση περί αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, το εθνικό δικαστήριο διαπιστώνει ότι ο κλάδος εμπορικών δραστηριοτήτων στον οποίο αυτές ανήκουν καλύπτει προϊόντα κοινοτικής προελεύσεως, ότι σημαντικό μέρος του κύκλου εργασιών πραγματοποιείται την Κυριακή και ότι η μη λειτουργία, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου L.221-5 του κώδικα εργασίας, την ημέρα εκείνη συνεπάγεται μείωση του κύκλου εργασιών και, κατά συνέπεια, του όγκου εισαγωγών προϊόντων κοινοτικής προελεύσεως.

Κατά τις καθών, απ' αυτήν τη διαπίστωση ενός πραγματικού γεγονότος, η οποία εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου, απορρέει ότι η επίμαχη νομοθεσία έχει περιοριστικό αποτέλεσμα στο ενδοκοινοτικό εμπόριο, πράγμα που σημαίνει ότι το γαλλικό δικαστήριο μπορούσε, χωρίς να ζητήσει την ερμηνεία του Δικαστηρίου, να αντλήσει όλες τις συνέπειες. Συναφώς, υπενθυμίζει ότι το Δικαστήριο, με την απόφασή του της 23ης Νοεμβρίου 1989 (προαναφερθείσα Torfaen Borough Council), δέχθηκε οπωσδήποτε, έστω και σιωπηρώς, ότι η βρετανική νομοθεσία σχετικά όχι με την ανάπαυση των μισθωτών αλλά με τη δραστηριότητα των καταστημάτων την Κυριακή, συνεπαγόταν, εκ των πραγμάτων, περιορισμούς στο ενδοκοινοτικό εμπόριο.

Επομένως, εξ αυτού προκύπτει, κατά τις καθών, ότι η απάντηση που πρέπει να δοθεί στο πρώτο ερώτημα είναι ότι η εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου L.221-5 του κώδικα εργασίας συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό κατά την έννοια του άρθρου 30 της Συνθήκης ΕΟΚ.

Στη συνέχεια, οι καθών υποστηρίζουν ότι ο σκοπός του άρθρου L.221-5 του κώδικα εργασίας δεν είναι θεμιτός από πλευράς κοινοτικού δικαίου. Εφόσον το 26 % των μισθωτών και το 66 % των μη μισθωτών εργάζονται την Κυριακή, πιστεύουν ότι δεν μπορεί να γίνεται λόγος για αρχή σχετικά με την άπαξ της εβδομάδος ανάπαυση του γαλλικού δικαίου. Ο καθαρά δευτερεύων χαρακτήρας του κανόνα της κυριακάτικης αναπαύσεως επιβεβαιώνεται από την ύπαρξη συγκεκριμένης και εκτεταμένης νομοθεσίας σχετικά με την εργασία την Κυριακή.

Κατά τις καθών, εφόσον η κυριακάτικη ανάπαυση, σε αντίθεση με την άπαξ της εβδομάδος ανάπαυση, δεν προκύπτει ότι αποτελεί, κατά το γαλλικό δίκαιο, θεμελιώδη αρχή, δεν μπορεί αυτή πλέον να αποτελεί και σκοπό δικαιολογούμενο από πλευράς των διατάξεων του άρθρου 36 της Συνθήκης ΕΟΚ. Κατά τη γνώμη τους, η απαγόρευση εργασίας την Κυριακή, η οποία δεν είναι παρά μερική και ως προς την οποία υφίστανται παρεκκλίσεις με αμοιβές που ευνοούν σημαντικά τους μισθωτούς, δεν μπορεί να δικαιολογηθεί « από

λόγους δημοσίας ηθικής, δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφαλείας, προστασίας της υγείας και της ζωής των ανθρώπων ».

Οι καθών ισχυρίζονται ότι η επίμαχη λεπτομέρεια της τηρήσεως της άπαξ της εβδομάδος αναπαύσεως, που έχει θεσπιστεί με διατάξεις κατά μισό και πλέον αιώνα παλαιότερες της Συνθήκης ΕΟΚ, αντικατοπτρίζει θρησκευτικές αντιλήψεις των οποίων η επιρροή εξακολουθούσε να είναι σημαντική το 1906, αλλά οι οποίες δεν πρέπει να θεωρούνται ως σκοπός θεμιτός από πλευράς κοινοτικού δικαίου και να αποτελούν εμπόδιο στην αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, η οποία αποτελεί ουσιώδες στοιχείο του κοινοτικού οικοδομήματος. Εξάλλου, όπως προκύπτει τα εμπόδια που προκαλούνται στο ενδοκοινοτικό εμπόριο είναι καταφανώς περιττά και υπερβολικά σε σχέση με την επίτευξη του μοναδικού σκοπού που μπορεί να θεωρηθεί ως δικαιολογημένος από πλευράς κοινοτικού δικαίου. Η επιβολή μιας ημέρας υποχρεωτικής αναπαύσεως την εβδομάδα, με αντίτιμο περιορισμούς στις εισαγωγές, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μέτρο ανάλογο προς τον μόνο σκοπό που μπορεί να είναι δικαιολογημένος από πλευράς Συνθήκης ΕΟΚ, τη « βελτίωση των όρων διαβιώσεως και εργασίας του εργατικού δυναμικού » περί της οποίας γίνεται μνεία στο άρθρο 117 της Συνθήκης.

Κατά τις καθών, η αρχή της αναλογικότητας επιβάλλει το κόστος ενός μέτρου να αντισταθμίζεται από το εξ αυτού αντλούμενο κοινωνικό όφελος, στην ευρύτερή του έννοια. Όσον αφορά την υπό κρίση υπόθεση, η αναγνώριση ότι η επικρινόμενη νομοθεσία τηρεί την αρχή της αναλογικότητας συνεπάγεται ότι έχει αποδειχθεί ότι η επίτευξη του επιδιωκόμενου από τη νομοθεσία αυτή στόχου δικαιολογεί τους περιορισμούς που έχουν επιβληθεί στο ενδοκοινοτικό εμπόριο.

Κατά τη γνώμη τους, όπως αποκαλύπτεται από την ανάλυση, τέτοια δικαιολογία, από άποψη κοινοτικής δυναμικής, δεν μπορεί να υφίσταται. Δεν προκύπτει ότι η υποχρέωση να χορηγείται η ανάπαυση της εβδομάδας την Κυριακή, που διακρίνεται από την υποχρέωση παροχής μιας ημέρας αναπαύσεως την εβδομάδα της οποίας δεν αποτελεί παρά απλή λεπτομέρεια, είναι αναγκαία για την επίτευξη του στόχου της βελτιώσεως των συνθηκών ζωής των εργαζομένων. Κατ' αυτές, εφόσον είναι δυνατόν ο επιδιωκόμενος σκοπός να μην επιτευχθεί, ούτε επιτυγχάνεται, στην πράξη, σε πάρα πολλές περιπτώσεις, από μέτρο συνεπαγόμενο περιορισμούς, ένα τέτοιο μέτρο είναι δυσανάλογο και συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος το οποίο δεν μπορεί να δικαιολογηθεί από την επίκληση των διατάξεων του άρθρου 36 της Συνθήκης ΕΟΚ.

Εξάλλου, οι καθών φρονούν ότι το Δικαστήριο οφείλει επίσης να εξετάσει το συμβιβαστό των εν λόγω εθνικών διατάξεων με το άρθρο 85 της Συνθήκης ΕΟΚ. Από την ανάλυση του συστήματος που προκύπτει από τις διατάξεις των άρθρων L.221-5 επ. του κώδικα εργασίας και από τη νομολογία όπου διασαφηνίζονται οι προϋποθέσεις εφαρμογής, αποκαλύπτεται ότι το περιοριστικό μέτρο που συνίσταται στην απαγόρευση της απασχόλησης των μισθωτών την Κυριακή μπορεί, σε ορισμένες περιπτώσεις, να αποτελεί το αποτέλεσμα της υπάρξεως συμφωνιών ή εναρμονισμένων πρακτικών του είδους αυτών που απαγορεύει το άρθρο 85.

Περαίνοντας, οι καθών ζητούν από το Δικαστήριο να απαντήσει στα υποβληθέντα ερωτήματα ως εξής:

« 1) Μια διάταξη γενικής ισχύος έχουσα ως αποτέλεσμα την απαγόρευση της απασχολήσεως μισθωτών την Κυριακή, ιδίως σε έναν κλάδο δραστηριοτήτων όπως αυτός της πωλήσεως επίπλων στο κοινό, όπου ο κλάδος αυτός δραστηριοτήτων έχει ως αντικείμενο προϊόντα εισαγωγής προερ-

χόμενα ιδίως από χώρες της ΕΟΚ, σημαντικό μέρος του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων του τομέα αυτού δραστηριοτήτων πραγματοποιείται την Κυριακή όταν οι εν λόγω επιχειρήσεις παίρνουν την πρωτοβουλία να παραβαίνουν τις διατάξεις του εσωτερικού δικαίου και η μη λειτουργία την Κυριακή μπορεί να μειώνει το μέγεθος του πραγματοποιουμένου κύκλου εργασιών και, κατά συνέπεια, του όγκου εισαγωγών από χώρες της Κοινότητας, συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό ασυμβίβαστο με τη Συνθήκη.

2) Μια τέτοια διάταξη δεν μπορεί να υπαχθεί στο άρθρο 36 της Συνθήκης. »

3. Η *Γαλλική Κυβέρνηση* φρονεί ότι η νομοθεσία της σχετικά με την κυριακάτικη ανάπαυση κάθε εβδομάδα δεν εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 30 της Συνθήκης ΕΟΚ. Πρώτ' απ' όλα, είναι διαπιστωμένο ότι η νομοθεσία αυτή εφαρμόζεται αδιακρίτως επί εισαγομένων και εγχωρίων προϊόντων. Κατά τη γνώμη της, η εν λόγω νομοθεσία δεν έχει ούτε ως σκοπό ούτε ως αποτέλεσμα να καθίσταται πλέον δυσχερής ή δαπανηρή η διάθεση στο εμπόριο των εισαγομένων προϊόντων σε σχέση με τα εγχώρια (βλ. απόφαση της 7ης Απριλίου 1981, 132/80, United Foods και Van den Abeele, Συλλογή 1981, σ. 995).

Εξάλλου, θεωρεί ότι μια τέτοια νομοθεσία αποτελεί την έκφραση κοινωνικής πολιτικής προστατεύουσας τους μισθωτούς. Οι παρεκκλίσεις από την αρχή της κυριακάτικης αναπαύσεως κάθε εβδομάδα που προβλέπονται από τον νόμο, εκτός από το ότι στηρίζονται, ενίοτε, και επί κοινωνικής φύσεως λόγων, όπως η συνέχιση ενός ελαχίστου αριθμού δραστηριοτήτων αναγκαίων για την κοινωνική ζωή την Κυριακή, βασίζονται επί αντικειμενικών κριτηρίων ουδεμίαν εχόντων σχέση με τη φύση των προϊόντων, εγχωρίων ή εισαγομένων, που διατίθενται στο εμπόριο από τα καταστήματα που είναι δυνατό να ευνοούνται από τις εν λόγω παρεκκλίσεις.

Η Γαλλική Κυβέρνηση φρονεί ότι το Δικαστήριο έχει σαφώς αναγνωρίσει το συμβιβαστό αυτού του είδους νομοθεσίας με το κοινοτικό δίκαιο. Καταρχάς, το Δικαστήριο έκρινε, με την απόφασή του της 14ης Ιουλίου 1981 155/80, Oebel (Συλλογή 1981, σ. 1993), ότι μια εθνική νομοθεσία σχετική με τις ώρες εργασίας, παραδόσεως και πωλήσεως στον τομέα της αρτοποιίας και της ζαχαροπλαστικής αποτελεί θεμιτή επιλογή οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, σύμφωνη προς τους γενικού συμφέροντος σκοπούς της Συνθήκης ΕΟΚ.

Κατά τη Γαλλική Κυβέρνηση, πρέπει να ληφθεί περισσότερο υπόψη, όσον αφορά την υπό κρίση υπόθεση, η απόφαση του Δικαστηρίου σχετικά με τη βρετανική νομοθεσία που απαγορεύει την άσκηση εμπορικών δραστηριοτήτων την Κυριακή, απόφαση με την οποία το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι « το άρθρο 30 της Συνθήκης έχει την έννοια ότι η θεσπιζόμενη με αυτό απαγόρευση δεν αφορά εθνικές διατάξεις οι οποίες απαγορεύουν σε καταστήματα λιανικής πωλήσεως να λειτουργούν την Κυριακή, εφόσον τα περιοριστικά αποτελέσματα που ενδέχεται να συνεπάγονται οι εν λόγω διατάξεις για το κοινοτικό εμπόριο δεν υπερακοντίζουν τα αποτελέσματα που προσιδιάζουν σε ρυθμίσεις τέτοιου είδους » (προαναφερθείσα απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 1989, Torfaen Borough Council).

Ωστόσο, κατά τη Γαλλική Κυβέρνηση, το Δικαστήριο άφησε ανοικτό, στην απόφαση εκείνη, το ενδεχόμενο ότι τα αποτελέσματα τέτοιων ρυθμίσεων μπορούν να υπερβαίνουν το πλαίσιο των αποτελεσμάτων που προσιδιάζουν σ' αυτό το είδος ρυθμίσεων. Φρονεί ότι κάτι τέτοιο δεν μπορεί να συμβαίνει με τη γαλ-

λική νομοθεσία, η οποία εφαρμόζεται αδιακρίτως επί εγχωρίων και εισαγομένων προϊόντων, ενώ οι περιορισμένες παρεκκλίσεις που προβλέπει στηρίζονται επί αντικειμενικών κριτηρίων ουδεμίαν εχόντων σχέση με τη φύση, εγχώρια ή εισαγόμενα, των προϊόντων που διατίθενται στο εμπόριο από τα καταστήματα που είναι δυνατόν να ευνοούνται από μια τέτοια νομοθεσία.

Η Γαλλική Κυβέρνηση θεωρεί ότι το γεγονός ότι ορισμένοι από τους σχετικούς κλάδους δραστηριοτήτων αφορούν σε μεγάλο βαθμό εισαγωγές, ότι σημαντικό μέρος του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων που αναγκάζονται να διακόπτουν τις δραστηριότητές τους την Κυριακή θα πραγματοποιούνταν, στην αντίθετη περίπτωση, την ημέρα εκείνη ή ακόμη ότι ο κύκλος εργασιών και, εμμέσως, οι εισαγωγές από άλλα κράτη μέλη της Κοινότητας θίγονται από μια τέτοια απαγόρευση, εκτός του ότι είναι δύσκολο να γίνει αντιληπτό, δεν μπορεί να θέσει υπό αμφισβήτηση το συμβιβαστό αυτού του είδους νομοθεσίας με το κοινοτικό δίκαιο.

Ενόψει των ανωτέρω, η Γαλλική Κυβέρνηση έχει, επίσης, τη γνώμη ότι δεν μπορεί να ληφθεί ως βάση η ύπαρξη περισσότερο φιλελεύθερων νομοθεσιών σε άλλα κράτη μέλη προκειμένου να υποστηριχθεί το ασυμβίβαστο της γαλλικής νομοθεσίας με το κοινοτικό δίκαιο. Κατά την άποψή της, οι υφιστάμενες ενδεχομένως διαφορές στις ισχύουσες σε έναν συγκεκριμένο τομέα εθνικές νομοθεσίες οφείλονται πράγματι στην έλλειψη εναρμονίσεως στον τομέα αυτό, ενώ οι διαφορές αυτές δεν μπορούν να συνεπάγονται, αυτές καθευατές, το ασυμβίβαστο με το κοινοτικό δίκαιο των πλέον περιοριστικών νομοθεσιών, εκτός αν πρέπει να θεωρηθεί ότι τα κοινοτικά όργανα φέρουν την υποχρέωση της εναρμονίσεως των εθνικών νομοθεσιών σε όλους τους τομείς.

Εν κατακλείδι, η Γαλλική Κυβέρνηση προτείνει στο Δικαστήριο να απαντήσει στο αιτούν δικαστήριο ότι το άρθρο 30 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η απαγόρευση που προβλέπει δεν εφαρμόζεται επί μιας εθνικής νομοθεσίας η οποία επιβάλλει η άπαξ της εβδομάδος ανάπαυση να χορηγείται, εκτός εξαιρέσεων στηριζομένων επί αντικειμενικών κριτηρίων, την Κυριακή.

Κατ' αυτήν, το συμπέρασμα αυτό δεν μεταβάλλεται από το μέγεθος των εισαγωγών σε ορισμένους κλάδους της οικονομίας ή από το γεγονός ότι ο κύκλος εργασιών των επιχειρήσεων που αναγκάζονται να διακόπτουν τις δραστηριότητές τους την ημέρα εκείνη μπορεί να μειώνεται ή, ακόμη, από την ύπαρξη πλέον φιλελευθέρων νομοθεσιών σε άλλα κράτη μέλη.

4. Η *Επιτροπή* υπενθυμίζει την απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 1989 στην υπόθεση C-145/88 (προαναφερθείσα υπόθεση Torfaen Borough Council) και θεωρεί ότι τα ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου πρέπει να εκτιμηθούν ενόψει της αρχής που έχει τεθεί με την απόφαση αυτή. Ωστόσο, αντίθετα προς την τότε εξετασθείσα νομοθεσία, η επίμαχη εθνική ρύθμιση δεν αφορά την απαγόρευση λειτουργίας των καταστημάτων την Κυριακή αλλά την υποχρέωση παροχής μιας ημέρας αναπαύσεως την εβδομάσδα, την Κυριακή, στους μισθωτούς.

Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι πρόκειται εδώ για διάταξη εργατικού δικαίου η οποία εκτείνεται πέραν των ορίων του εμπορικού τομέα εφόσον καλύπτει όλους τους τομείς δραστηριοτήτων, όπως τους τομείς της βιομηχανίας ή των σωματείων· αντιθέτως, η διάταξη αυτή δεν θίγει όλα τα καταστήματα εφόσον ρητώς εξαιρούνται τα εστιατόρια, τα καταστήματα πωλήσεως ποτών ή τσιγάρων, τα ανθοπωλεία, οι επιχειρήσεις εφημερίδων και λοιπών εντύπων ενημερώσεως και ορισμένα καταστήματα λιανικής πωλήσεως τροφίμων που χορηγούν την

άπαξ της εβδομάδος ανάπαυση άλλη μέρα, καθώς και οι επιχειρήσεις που ευνοούνται από σχετική άδεια των διοικητικών αρχών.

Η Επιτροπή φρονεί ότι μια εργατική νομοθεσία που έχει άμεσο αποτέλεσμα στην εμπορία των προϊόντων μπορεί να επηρεάζει τις δυνατότητες πωλήσεως των εισαγομένων εμπορευμάτων και ενδεχομένως, όπως είναι επόμενο, τις εισαγωγές των εμπορευμάτων. Η απαγόρευση απασχολήσεως των μισθωτών την Κυριακή, υπό τις περιγραφείσες συνθήκες, αποτελεί μέτρο αδιακρίτως εφαρμοζόμενο επί εγχωρίων και εισαγομένων προϊόντων: έτσι, στην υποβληθείσα από το εθνικό δικαστήριο περίπτωση, η απαγόρευση λειτουργίας των καταστημάτων πωλήσεως επίπλων επηρεάζει βεβαίως την πώληση την Κυριακή των εισαγομένων επίπλων αλλά στην ίδια αναλογία με αυτήν που επηρεάζει και τις πωλήσεις των παραγομένων στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους επίπλων.

Υποστηρίζει ότι το Δικαστήριο, με την απόφασή του της 23ης Νοεμβρίου 1989 (προαναφερθείσα υπόθεση Torfaen Borough Council), έκρινε ότι η εκτίμηση ενός μέτρου του είδους αυτού που εφαρμόζεται αδιακρίτως πρέπει να γίνεται, αφενός, εξετάζοντας αν η επίδικη ρύθμιση επιδιώκει σκοπό θεμιτό από πλευράς κοινοτικού δικαίου και, αφετέρου, ερευνώντας αν τα ενδεχόμενα εμπόδια που προκαλούνται στις κοινοτικές συναλλαγές υπερβαίνουν το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού.

Έτσι, το Δικαστήριο θέλησε, σύμφωνα με την Επιτροπή, να θέσει μια αρχή ισχύουσα για όλες τις ρυθμίσεις αυτού του είδους που υφίστανται στην Κοινότητα. Πράγματι, όπως ευχερώς μπορεί να διαπιστωθεί, η εν λόγω ρύθμιση αποσκοπεί στην προστασία των μισθωτών διασφαλίζοντάς τους, αφενός, μία ημέρα αναπαύσεως την εβδομάδα και, αφετέρου, το ότι η ημέρα αυτή αναπαύσεως είναι η ίδια για όλους ώστε να καθίσταται δυνατή η οικογενειακή ζωή και, όπως επεσήμανε και ο γενικός εισαγγελέας στις προτάσεις του που ανέπτυξε στο πλαίσιο της υποθέσεως C-145/88, η προώθηση των μη επαγγελματικών δραστηριοτήτων και των κοινωνικών επαφών, δεδομένου ότι η επιλογή της Κυριακής προκύπτει από ιστορικοθρησκευτική παράδοση. Αυτό ασφαλώς αποτελεί μια επιλογή οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής σύμφωνη προς τους γενικού συμφέροντος σκοπούς που επιδιώκει η Συνθήκη ΕΟΚ και ανάλογη προς τα μέτρα κοινωνικής προστασίας που συνίστανται στην απαγόρευση εργασίας τη νύχτα, στον περιορισμό της εβδομαδιαίας και ημερησίας διαρκείας της εργασίας ή στην παροχή ετησίας αδείας μετ' αποδοχών.

Όσον αφορά την εξέταση της αναλογίας μεταξύ των ενδεχομένων εμποδίων στο ενδοκοινοτικό εμπόριο και του επιδιωκόμενου θεμιτού σκοπού, το Δικαστήριο, με την προαναφερθείσα απόφασή του Torfaen Borough Council, έχει κρίνει ότι « η απάντηση στο ερώτημα αν τα αποτελέσματα συγκεκριμένης εθνικής ρυθμίσεως υπερβαίνουν πράγματι το κατά τα ανωτέρω επιτρεπτό μέτρο εξαρτάται από την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών η οποία υπάγεται στην αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου ».

Η Επιτροπή φρονεί ότι μια τέτοια εκτίμηση δεν πρέπει να γίνεται από τα εθνικά δικαστήρια. Κατ' αυτήν, υπάρχει καταρχάς ο φόβος μήπως τα εθνικά δικαστήρια, προβαίνοντας σε μια τέτοια εκτίμηση, καταλήγουν, σε ορισμένες περιπτώσεις, σε λύσεις αντίθετες προς το κοινοτικό δίκαιο. Εξάλλου, ελλείψει ενοποιήσεως μέσω ενός ενιαίου επί κοινοτικού επιπέδου δικαστηρίου, υφίσταται ο κίνδυνος τα διάφορα δικαστήρια να καταλήγουν σε διαφορετικές λύσεις για παρεμφερείς, αν όχι όμοιες, περιπτώσεις.

Η Επιτροπή φρονεί ότι, καίτοι οι διαφορές που υφίστανται στις εθνικές νομοθεσίες όσον αφορά ημέρες και ώρες λειτουργίας των καταστημάτων εμποδίζουν μια ομοιόμορφη εκτίμηση, η εξέταση ωστόσο μιας συγκεκριμένης ρυθμίσεως πρέπει να καθιστά δυνατή τη διαπίστωση του αν οι κανόνες που αυτή θέτει είναι ή όχι αντίθετοι προς το κοινοτικό δίκαιο και να επιτρέπει στα εθνικά δικαστήρια να επιλύουν τα προβλήματα ερμηνείας, πράγμα που θα καθιστά εφικτή τη διευθέτηση των διαφορών που υποβάλλονται στην κρίση τους.

Όσον αφορά την υπό κρίση υπόθεση, η Επιτροπή θεωρεί ότι δεν προκύπτει ότι τα περιοριστικά αποτελέσματα που συνεπάγεται για την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων η απαγόρευση απασχολήσεως των μισθωτών την Κυριακή, απαγόρευση που μετριάζεται από εξαιρέσεις που αφορούν κυρίως την πώληση αγαθών άμεσης καταναλώσεως, είναι δυσανάλογα σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό. Τα αποτελέσματα αυτά είναι στην πραγματικότητα λίαν περιορισμένα. Αναμφιβόλως είναι αδύνατη για τους καταναλωτές η αγορά την Κυριακή ορισμένων εμπορευμάτων, εισαγομένων ή μη, όπως τα έπιπλα στην εξεταζόμενη από το εθνικό δικαστήριο υπόθεση. Δεν μπορεί να αποκλεισθεί ότι η αδυναμία αυτή συντελεί στη μείωση της συνολικής ζητήσεως ορισμένων προϊόντων και στην εξ αυτής μείωση, όπως είναι επόμενο, των εισαγωγών.

Ωστόσο, η Επιτροπή φρονεί ότι, συνολικώς, είναι μάλλον απίθανο η μη λειτουργία ορισμένων κατηγοριών καταστημάτων την Κυριακή να ωθεί τους καταναλωτές στην οριστική ματαίωση της αγοράς προϊόντων που πωλούνται τις έξι άλλες ημέρες της εβδομάδας. Πράγματι, ο καταναλωτής, ο οποίος δεν αγνοεί ότι ορισμένα εμπορεύματα δεν μπορούν να αγοραστούν την Κυριακή, προσαρμόζεται σ' αυτήν την κατάσταση και, κατά συνέπεια, οργανώνει τις αγορές του. Επιπλέον, δεν είναι προφανές ότι η ελαφρά ύφεση που μπορεί να παρουσιάσει η κατανάλωση δεν είναι προς όφελος των εισαγομένων προϊόντων.

Η Επιτροπή θεωρεί ότι το γεγονός ότι δεν υφίσταται σε όλα τα κράτη μέλη η υποχρέωση παροχής στους μισθωτούς της άπαξ της εβδομάδος αναπαύσεώς τους την Κυριακή συντελεί στη μείωση των ενδοκοινοτικών συναλλαγών. Αντιθέτως, οι διαφορές που υφίστανται όσον αφορά τις ημέρες και ώρες λειτουργίας των καταστημάτων μπορούν να ενισχύσουν το εμπόριο μεταξύ δύο κρατών μελών με κοινά σύνορα.

Κατ' αυτήν, τα στοιχεία αυτά καθιστούν δυνατό τον ισχυρισμό ότι η απαγόρευση απασχολήσεως των μισθωτών την Κυριακή δεν συνεπάγεται δυσανάλογα αποτελέσματα στο εμπόριο σε σχέση με τον θεμιτό σκοπό της κοινωνικής προστασίας. Ομοίως, ενόψει των εξαιρέσεων που επιτρέπονται από τον νόμο για τα καταστήματα που πωλούν προϊόντα άμεσης καταναλώσεως, δεν προκύπτει ότι ο επιδιωκόμενος από τη νομοθεσία σκοπός της κοινωνικής προστασίας μπορεί να επιτευχθεί με άλλο μέσο το οποίο να εμποδίζει λιγότερο τις συναλλαγές.

Όσον αφορά το σύστημα των διοικητικής φύσεως παρεκκλίσεων που προβλέπεται από τον κώδικα εργασίας, η Επιτροπή φρονεί ότι, σε περίπτωση που οι αρμόδιες διοικητικές αρχές παρείχαν την άδεια να λειτουργούν την Κυριακή τα καταστήματα που πωλούν μάλλον προϊόντα εγχώριας καταγωγής αρνούμενες μια τέτοια άδεια σε καταστήματα που διαθέτουν ανάλογα εμπορεύματα τα οποία, όμως, είναι μάλλον κοινοτικής καταγωγής, θα υφίστατο τότε μια πρακτική που θα συνεπαγόταν δυσμενείς σε βάρος των εισαγομένων προϊόντων διακρίσεις. Σε μια τέτοια περίπτωση, που δεν φαίνεται να συμβαίνει όσον αφορά την υποβληθείσα στην εξέταση του εθνικού δικαστηρίου διαφορά, θα υφίστατο μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό, το οποίο σαφώς θα ίσχυε μόνο για τα εισαγόμενα προϊόντα χωρίς να δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους, και, επομένως, το μέτρο αυτό θα ήταν αντίθετο προς την απαγόρευση του άρθρου 30.

Κατά συνέπεια, η Επιτροπή προτείνει στο Δικαστήριο να απαντήσει στο υποβληθέν προδικαστικό ερώτημα ως εξής:

« Το άρθρο 30 της Συνθήκης πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η απαγόρευση που προβλέπει δεν εφαρμόζεται επί εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως η οποία απαγορεύει, υπό την επιφύλαξη εξαιρέσεων που δεν συνεπάγονται δυσμενή εκ των πραγμάτων διάκριση σε βάρος των εισαγομένων σε σχέση με τα εγχώρια προϊόντων, στα εμπορικά καταστήματα την απασχόληση μισθωτών την Κυριακή. »

M. Díez de Velasco
εισηγητής δικαστής